

A gyűlöletbűnözés háttere

Mindenkiben élnek sztereotípiák és előítéletek, ez azonban nem feltétlenül káros, sőt bizonyos fókig szükséges, normális. Néhány ember életében viszont meghatározó szerephez jutnak az elfogult, negatív képek másokról, és ez szóban, tettben, sőt erőszakban is megnyilvánulhat. A gyűlölet motiválta bűncselekményeket kiváltó tényezőket, a gyűlöletett tipikus megjelenési formáit kívánom tanulmányomban szemléltetni. Bemutatom a gyűlölet-bűncselekmények kezelési lehetőségeit, így a svéd, illetve az angol módszert, valamint az önálló deliktumi helyzettel szemben megfogalmazott kritikákat.

Gyűlöletbűnözés

A gyűlöleti, más néven előítéletes bűncselekmények (*hate crime, bias crime, Hasskriminalität*) egy „alapbűncselekmény”-t feltételeznek, amelyhez valamilyen előítélet társul az elkövető részéről. Az alapbűncselekmény hiányára tekintettel a fogalmat el kell határolni a genocídiumtól és a gyűlöletbeszédtől, valamint a bűncselekményként szankcionált diszkriminatív cselekményektől, amelyeket néhány ország büntetni rendel.

A gyűlölet-bűncselekmények a motiváció – és nem a tett – által meghatározott cselekmények, amelyek áldozata egy speciális tulajdonsága, így például bőre, fajhoz tartozása, származása (etnikum, állampolgárság), vallása, politikai hovatartozása, szexuális orientáltsága, neme, fogyatékosága, hajléktalansága, életkora alapján bizonyos csoporthoz tartozik, és ez a jellemzője motiválja az elkövetőt a bűncselekmény végrehajtására. Többféle elkövetési mód létezik: az anyagi károkozástól a zaklatáson, megfélemlítésen, verbális és írott támadáson (például graffiti) keresztül a fizikai erőszakig.

2005-ben az ODIHIR (*Office for Democratic Institutions and Human Rights*) egy „munkadefiníciót” készített, amely szerint a) a *hate crime* bűncselekmény, amelyben a tettes cselekménye irányulhat személy vagy ingatlan ellen, és az áldozat, a helyiségek vagy az elkövető céljának kiválasztása valós vagy feltételezett kapcsolaton, hovatartozáson, támogatáson vagy csoporttagságon alapul. Ez a csoport b) létrejöhet tagjai jellemzői által, így alapulhat vélt vagy valós fajhoz tartozásán, nemzeti vagy etnikai eredetén, nyelvén, bőrszínén, vallásán, nemén, korán, mentális vagy fizikai sérülésén, szexuális irányultságán vagy egyéb hasonló tényezőkön.

E tettek hatására pszichikai zavarok léphetnek fel, sérülhet az önbecsülés, az identitás, és állandósulhat a sebezhetőség érzete. A félelem kihathat azokra a kisebbségi csoportokhoz tartozókra is, akiket nem ért támadás, ugyanis azonosíthatják magukat a sértettekkel, vagy a nyilvánosan hirdetett gyűlöletideológia alapján nemkívánatosak a többségi társadalomban. Az áldozat, feltételezett hovatartozása miatt, szimbolikus jelentőséggel bír a tettes számára, ezért az áldozattal nem mint személlyel foglalkozik, hanem annak személyiségét néhány tulajdonságára redukálja.

A gyűlöletbűnözés okaira vonatkozó magyarázatok többsége az előítéltre, a frusztrációval összefüggő agresszió kifejeződésére és az ideggyűlöletre utal. *Allport*¹ szerint az erőszakos támadás hosszú időn keresztül fennálló előfeltételei: a kategorikus előítéletes gondolatok, a kisebbségi vétkek felhánytorgatása, diszkrimináció, külső eredetű baj a többségben, belefáradás a saját gátlásokba, szervezett deviáns mozgalmak vonzása, a szervezetek normái révén bátorság, támogatás, apró eset robbantóhatása, erőszakos cselekmények megjelenése (és esetenként a meleg időjárás).

A gyűlölettettek egy belső csoport dominanciájának erősítését célozzák meg egy külső csoport degradálása révén, ezáltal támadva az egyenlő emberi jogokon alapuló demokratikus társadalmak alapjait. *Albrecht*² szerint nemcsak társadalmi változásokkal szükségszerűen együtt járó dezintegrációs hatásokról van szó, hanem tényleges kulturális széttagolódásról, sőt szegregációról. *Petrosino*³ úgy véli, a definícióhoz számos tényező szükséges: a) a legtöbb áldozat egy megkülönböztetett faji vagy kisebbségi csoport tagja; b) a legtöbb sértett határozottan kisebb politikai és gazdasági hatalommal bír, mint a többség; és c) az áldozatok az elkövető számára – életminősége (gazdasági stabilitása és/vagy fizikai biztonsága) tekintetében – fenyegetést testesítenek meg. Ezek a közös faktorok utalnak a *hate crime* alapdefiníciójára: a kisebbség faji vagy etnikai identitásán alapuló viktimizációja a többség tagjai által. *Sheffield*⁴ szerint a gyűlöleterőszak szociális és politikai tényezők által motivált, és az erőszakot legitimáló rendszerekbe vetett hit erősíti meg. Az ilyen erőszak nem izolált incidensek sorozata, hanem inkább egy politikai kultúra következménye, ami jogokat, előjogokat és presztízst oszt biológiai és szociológiai jellemzők alapján. *Perry*⁵ meglátása szerint a gyűlölettettek megfélemlítést

¹ Allport, G. W.: Az előítélet. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977, 109–110. o.

² Idézi Korinek L.: Kriminológia I–II. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, II. kötet, 128. o.

³ Idézi Chakrabarti, N. – Garland, J.: Hate Crime. Impact, Causes and Responses. SAGE Publications Ltd., London, 2009, 4. o.

⁴ Uo. 5. o.

⁵ Uo.

és erőszakot tartalmaznak, ami általában mindig stigmatizált és marginalizált csoportok ellen irányul. Ez az erő és elnyomás mechanizmusa, azon bizonytalan hierarchiák újra megerősítésének szándéka, amelyeket megadott társadalmi rang jellemez. Kísérlet egyszerre újraalkotni az elkövetői csoport ténylegesen vagy elképzeltlen fenyegetett uralmi helyzetét és a „megfelelő” alárendelt identitású sérített csoportot. Az „én” és „mások” kategóriájának megkülönböztetése újraalapítja „helyénvaló” viszonylagos pozíciójukat, amelyet a tágabb ideológia, az egyenlőtlen szociális és politikai rendszer ad és reprodukál.

A gyűlöletcselekmények elkövetői kapcsán kell megemlíteni Adorno⁶ fasisztaszemélyiség-szindrómáját, ennek kilenc ismérve: konvencionizmus, autoriter alárendelődés, autoriter agresszió, anti-intracepció (rugalmatlan gondolkodás), babonaság és sztereotípa, hatalom és „keménység”, destruktivitás és cinizmus, projektivitás, valamint felfokozott szexualitás. Csepeli⁷ továbbgondolta Adorno tipológiáját, így az autoriter-demokratikus felosztást bontotta „felvilágosult” és „konkrét” elemekre. Meghatározása szerint az autoriter személyiség megismerő rendszere egyénietlen, szabványosított, konvencionális, rigid, és türelmetlen a kétértelműséggel. Kizárt a saját problémák autentikus megfogalmazása, megoldása. Szorongó, passzív, szabálytartó, de nem alkalmazó. Önmagával azonosulni képtelen, így azonosul egy nála hatalmasabbal, a nemzettel. Én-problémái miatt fordul az etnocentrizmus egyénfeletti ideológiájához. Előítéletes, agresszívan számonkérő. Érzelmi magja megszállottsággá, paranoid indulattá válik, tipizálásai dogmákká merevülnek. Hovatartozási élménye maga „a” viszony, ami minden más mércéjévé és vonatkoztatási keretévé válik.

A rasszizmus a gyűlölet és az azzal kapcsolatos bűncselekmények szellemi kiindulópontja, és gyakran fizikai háttere a szélsőjobboldal. A terminus⁸ társadalomtudományi, politológiai kategória. A szakirodalom adott esetben parlamenti keretek között politizáló pártok pozíciójának megjelölésére is használja a kifejezést. A „szélsőjobboldal”, a „jobboldali radikalizmus”, az „új jobboldal” stb. fogalmak sokszor szinonimaként jelennek meg, köztük nem húzódik egyértelmű határvonal, mivel a politikai szereplők, eszmék, szervezetek, pártok és jelenségek sem választhatók el egymástól egyértelműen. Az elsősorban jogi szempontból való különbségtétel szerint a radikálisok elfogadják a parlamentáris demokrácia kereteit, megmaradnak a szavak szintjén, míg a szélsőségesek tetteleg fellépnek ellene. Ezt a kitéltet azonban cáfolja a történelmi tapasztalat, a kényszerítő erők

⁶ Adorno, Th. W.: *The Authoritarian Personality*. Harper and Row, New York, 1950

⁷ Csepeli Gy.: *Bevezetés a szociálpszichológiába*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991, 203. o.

⁸ Juhász A. – Krekó P.: *Minek nevezzetek? A szélsőjobb fogalmáról*. Magyar Narancs, 2010. április 29., 20–21. o.

hatása és az a tény, hogy a politikában nagy a különbség a szavak és a tettek között. Szélsőjobboldali ideológia vagy politika *Cas Mudde*⁹ szerint az ultranacionalizmus, az idegenellenesség, a rendpártiság és a jóléti sovinizmus. *Jürgen Falter* és *Siegfried Schumann*¹⁰ meghatározása szerint a szélsőjobboldaliság magában foglalja az ultranacionalizmust, az etnocentrizmust, az antikommunizmust, az antiparlamentarizmust, az antipluralizmust, a vezérelvűséget, az Amerika-ellenességet, a militarizmust, a rendpártiságot és a kulturális pesszimizmust. A szélsőjobboldaltól a tőkeellenesség sem idegen, különösen az „idegen tőke”, a „nagytőke” vagy a „globális tőke” elutasítása.

A gyűlölet-bűncselekmények kezelése

Amennyiben a jogalkotás kiemelten kívánja kezelni a gyűlöletbűnözést, több megoldási út áll nyitva előtte: önálló tényállást hozhat létre, vagy egyedi, illetve általános súlyosbító körülményként kapcsolhatja már létező tényállásokhoz. Minden esetben szükséges azonban a védett tulajdonságok, a gyűlölet vezérelte motívum, a sértetti csoporthoz tartozás meghatározása. Külön figyelmet érdemelnek a bizonyítási problémák, vagyis a gyűlölet bizonyítottsága és a csoporthoz tartozásban való tévedés kérdése.

Kritika

A gyűlölet-bűncselekmények kiemelt szabályozásának az amerikai jogi szakirodalomban számos kritikusa van. *Jacobs* és *Henry*¹¹ szerint a politikusok hajlamosak a jelenségeket saját törekvéseikkel összhangban megjeleníteni, egyben szükség-szerűen torzítva a tényeket, de legalábbis azok társadalmi kontextusát. Ez jelentheti a társadalomra veszélyesség eltúlzását, de a motívumok szándékos vagy kellő alaposság hiányában történő elhallgatását is. A „másság” miatti áldozattá válás következményeit súlyosbíthatja, ha a valóságnak a bűnüldöző hatóságok által történő sajátos értelmezése egyben az eredetileg elszenvedett sérelmen túlmenően további hátrányokat, esetenként másodlagos viktimizációt okoz. *Fawn*¹² meglátása szerint a jelenség társadalomra veszélyességét fokozza, hogy nem is a magas fonkon organizált csoportok valósítják meg a gyűlöletdeliktumokat.

⁹ Uo. 20. o.

¹⁰ Uo.

¹¹ Idézi Korinek L.: i. m. 128–129. o.

¹² Uo.

Jacobs és Henry¹³ azt is állítja, hogy a kutatók egyszerűen tényként kezelik a gyűlöletettek létezését, annak ellenére, hogy nagyjából hiányoznak a bizonyítékok. A feltételezés veszélyes lehet, mert a gyűlölet motiválta bűncselekmények gondolata megosztja a közösséget, és önmagát beteljesítő jóslattá válik.

A média a nyolcvanas évek óta folyamatos nyomást gyakorolva a tagállamokra elérte, hogy törvényeket alkossanak az ilyen bűncselekményekről, majd szövetségi szinten létrehozzák a *Hate Crime Statistics Actet*.

Jacobs Potterral¹⁴ közös tanulmányában, ugyancsak hibás szemléletnek tartja, hogy a jog megpróbálja – mindenféle cél nélkül – kiemelni a gyűlöletcselekményeket a többi bűncselekményfajta közül. Véleményük szerint minden *hate crime* törvényt hatályon kívül kell helyezni, mert a törvényhozók úgy érzik, tettek valamit, és elégedettek, miközben pedig valós cselekvésre kellene elszánniuk magukat. A szerzők szerint nincs szó „gyűlöletjárványról”, hiszen az amerikai történelemben a kezdetek óta megfigyelhetők a faji és etnikai támadások.

Ezek a törvények megsértik az első alkotmánymódosítást: a kiemelt büntetés – azoknak, akiknek más a hitük, véleményük, értékítéletük – szembemegy a módosítás eszméjével, indokolásuk megalapozatlan, és társadalmi hatásuk káros.

A gyűlöletbűncselekmény-fogalom nem konkrét; túl sok a kétértelműség és szubjektivitás. Nem tisztázott, mit jelent az előítélet, mely előítéletek sorolhatók a gyűlöletbűnözés gyűjtőfogalma alá, mely bűncselekmények tartoznak egyáltalán ide, és milyen erős okozati összefüggés kell az elkövető előítélete és az elkövetési magatartás között.

Vitatják, hogy azonos magatartásokat eltérően kellene megítélni a különböző motivációk miatt, hiszen kérdéses, hogy a gyűlöletbűncselekmények valóban rosszabbak vagy súlyosabbak, mint az egyéb antiszociális okokból elkövetett hasonló bűncselekmények.

Gerstenfeld¹⁵ szerint a gyűlöletettek nem olyan cselekmények, amelyekben a tettes egyszerűen *gyűlöli* áldozatát. Ezek a bűncselekmények egyáltalán nem igényelnek gyűlöleti motivációt ahhoz, hogy a gyűlöleti kategóriába kerüljenek. A gyűlöleti tettek sarkalatos eleme az áldozat hovatarozása, és nem a gyűlölet jelenléte az elkövető oldaláról.

¹³ Idézi Adler, F. – Mueller, G. O. W. – Laufer, W. S.: Kriminológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 370–371. o.

¹⁴ Jacobs, J. B. – Potter, K.: Hate Crimes: Criminal Law and Identity Politics. Oxford University Press, Oxford, 2001, 11. és 121., továbbá 144. o.

¹⁵ Idézi Chakraborti, N. – Garland, J.: i. m. 4. o.

Megelőzés

Barabási Albert-László¹⁶ a hálózatokról szóló elméletét a terrorista szervezetekre is kiterjesztette; gondolata és megoldási javaslata a szélsőséges, rasszista csoportokra is alkalmazható. Barabási szerint a terror önszerveződő hálózatai a szervezettség és a rend ismert jeleinek hiánya miatt tűnnek összetettnek és véletlenszerűnek. Valójában a terrorista hálózatok merev szabályok alapján működnek. Önszerveződő hálózatok, annak minden előnyével: robusztusak, és toleránsak a belső hibák tekintetében. A terroristák elleni háborút a hálózat megbénításával lehet megnyerni. Vagy elegendő számú központ eltávolításával, hogy elérjék a kritikus szét-esési pontot, vagy erőforrásainak elvonásával, hogy megteremtsék az alapot a belső hibák láncreakcióinak elindításához.

Minden terrorista ellen azonban ez is kevés. Azokkal a társadalmi, gazdasági és politikai gyökerekkel kell megbirkózni, amelyek a hálózat növekedését szolgálják. *„Segítenünk kell felszámolni a csomópontoknak azt a szükségét és vágyát, hogy terrorista hálózatok kapcsolataivá váljanak, azáltal, hogy építőbb jellegű és értelmesebb hálókhoz való csatlakozás esélyét ajánljuk fel. Nem számít, milyen ügyessé válunk minden egyes hálózat-csata megnyerésével, ha nem tudjuk kiküszöbölni a kapcsolódás iránti vágyat, e halálos, önszerveződő hálózatok képződésének előfeltételét, a hálózatok háborúja sosem ér véget.”*¹⁷

Barabásihoz hasonlóan Szternák¹⁸ is úgy véli a válságba került demokráciák kezelésének problémáit elemezve, hogy a megelőzésbe, a korai és egyértelmű elhatárolódásba kell a legtöbb energiát fektetni, azaz nem szabad megengedni, hogy egy szélsőséges szervezet eljuthasson az erőszakos cselekmények végrehajtásáig. *„...a szélsőséges szervezet semmiképpen nem kaphat nyilvánosságot, társadalmi bázisának helyzetét pedig folyamatosan ellenőrizni szükséges az állam biztonsági- és titkosszolgálati szervezetei, eszközei által”*¹⁹. A szélsőségesek betiltása nem jó, és nem tartós megoldás, helyette az okokat kell megkeresni és megszüntetni. *„Megelőzése érdekében célszerű idejében felismerni, javítani és megszüntetni a szociális-, a vallási-, a kisebbségi-, az ideológiai- és más természetű nézetkülönbségi jelenségeket...”*²⁰ A szélsőségesesség és az azzal párosuló erőszakosság, különösen, ha politikai párthoz köthető, komoly, a társadalom egészére kiható veszélyforrás.

¹⁶ Barabási Albert L.: Behálózva. Helikon Kiadó, Budapest, 2008, 240. o.

¹⁷ Uo. 241. o.

¹⁸ Szternák Gy.: Szélsőséges, erőszakos szervezetek mint lehetséges veszélyforrások demokratikus társadalmakban. Szakmai Szemle, 2007/3., 79. o.

¹⁹ Uo. 74. o.

²⁰ Uo. 76. o.

Csepeli megfogalmazásában a nemzetek életében vannak kritikus időszakok, amikor megismerhető az egyének, csoportjaik és az egész társadalom teherbíró képessége. „Ilyenkor derül ki, hogy elég erősek-e [...] az intézmények, értékek, motivációk ahhoz, hogy a társadalom tagjai ne a kisebb ellenállás, az ideologikusan megfogalmazott csoportfölény etnocentrikus igazságában keressék a krízisből való kilábalás útját, hanem a kölcsönösség, a józan mérlegelés, a kooperatív viselkedés jegyében cselekedjenek.”²¹

Két út

A gyűlölettettek kezelésének svéd megoldása példaértékű, az angol pedig megmutatja, hogy milyen rögzös a megfelelő módszer megtalálásához vezető út.

Svédországban az 1980-as évek közepén az idegengyűlölő és rasszista motívumú bűncselekmények számának egyértelmű növekedését figyelték meg. Ez vezette a kormányt ahhoz a döntéshez a kilencvenes évek közepén, hogy az igazságszolgáltatásnak kiemelten kell kezelnie az idegengyűlölő cselekményeket. A gyűlöletbűncselekmény kategória nem új jelenség, hanem új koncepció Svédországban, ami *Eva Tiby* kriminológus nevéhez fűződik. Tiby²² rámutatott arra, hogy nincs elfogadott meghatározásuk e cselekményeknek, nagyok az eltérések az egyes országok között abban, hogy mit ölel fel a fogalom (etnikum, hajléktalanság, vallási, politikai hovatartozás, nemváltó identitás stb.), és vitatott, hogy kell-e erről külön statisztikát vezetni. Egyetértés van viszont abban, hogy az emberi jogokat tiszteletben kell tartani, az azokat súlyosan támadó gyűlöleti cselekmények pedig kétszeresen sújtanak le; a konkrét áldozatra és arra a csoportra is, amelyhez tartozik.

A program beindulása óta a *Brå (Brottsförebyggande rådet)*²³, azaz a Svéd Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács számos kezdeményezést hozott létre, így a sértettek támogatására a *Crime Victim Compensation and Support Authorityt*, forródrótot a szexuális identitásuk miatt megtámadott áldozatoknak (*Crime Victims Hotline at the Swedish Federation for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Rights*) stb.

A gyűlölettett nem btk.-beli tényállás, hanem speciális rendőrségi kód az eljárásban és a statisztikában. Az áldozat azon beszámolóján alapul, miszerint a tettes vele kapcsolatos etnikai, nemzeti hátterére, bőrszínére, vallására, nemi identitására

²¹ Csepeli Gy.: i. m. 35. o.

²² Klingspor, K. – Molarin, A.: Hate Crimes 2008. English summary of Brå report, No. 10, 2009. Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, Stockholm, Sweden, 2009, 6. o.

²³ Molarin, A. – Frenzel, A.: Hate Crime 2009. Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, Stockholm, Sweden, 2010

vonatkozó gyűlöletérzés miatt követte el cselekményét. A hatékonyabb működés érdekében 2008-ban átalakították a statisztikai feldolgozást. Az új módszer lényege, hogy az ügy vizsgálatakor az összes narratív információt figyelembe kell venni. Elsősorban a sértett élményeire támaszkodva, mintegy 30 500 jelentés feldolgozásával adtak meg több száz „keresőszót” (különbéféle szitokszavak, például néger, svédgyűlölő, köcsög, trannie, kib...tt kurva), amelyekkel a rendőrök a hasonló jogesetekre tudnak rákeresni az aktákban.

Az ügyeket a cselekmények fajtái szerint is kategorizálják: erőszakos bűncselekmények, zaklatás, sértés, agitáció, károkozás, hátrányos megkülönböztetés, szexuális bűncselekmények, kábítószerrel kapcsolatos cselekmények. További adatgyűjtési módszer a nemzeti és etnikai csoportok elleni agitáció és a jogellenes megkülönböztetés eseteinek a kiválogatása egy-egy naptári évből. Ezen kívül az adott év összes (2009-ben egymillió-négyszázezer) rendőri jelentéséből egy mintát is feldolgoznak azokból (2009-ben nyolcezer-ötszázat), amelyeket a rendőrök gyűlöleti minősítéssel láttak el munkájuk során.

Az előbbieket alapján számos adatuk van a sértettekről, gyanúsítottakról, a fő bűncselekményről, indítékáról (idegengyűlölő, rasszista, kisebbségek elleni, vagy köztük, vagy ellenében, valamint iszlámellenes, antiszemita, egyéb vallásellenes, homofób, bifób, heterofób, transzfób), és az alárendelt motívumról (afrofób, romaellenes). Ismertek a hatóságok előtt a kapcsolódó szervezetek (a „white power” ideológia képviselői, nemzetiszocialisták, jobboldali szélsőségesek), a módszerek (*fizikai* – közvetlenül személy ellen, *környék* – közvetlenül személy ellen, közelében, *távolság* – graffiti, internet, média, postai levél, sms, telefon, fax, egyéb), helyszínek és a regionális eloszlás is. Adatokat gyűjtenek az elkövető és áldozata kapcsolatáról (*közeli*: házaspár, élettárs, partner, korábbi, családtag, barát, ismerős; *távoli*: kolléga, iskolatárs, szomszéd, ismerős; *ismeretlen*: ügyfél, szolgáltató, ismeretlen), nemükről, korukról.

Természetesen az egész rendszer működésének kulcsa a rendőrség munkája: a felderítés, az áldozatok kezelése, a cselekmények helyes címkézése, nyilvántartásba vétele. Jelenleg még nem tökéletes a rendszer, mert a rendőrök gyakran nem jelölnek gyűlöleti tettek egyértelműen oda sorolható cselekményeket (kábitószeres és lopási ügyeket soha), viszont a „sima” gyűlölködést számos esetben megjelölték. A rendszer fejlesztése érdekében új keresőszavakat vetnek be, és képzésre is szükség van.

Míg az Egyesült Államokban a hate crime fogalmat a tudomány jól megalapozta, addig Nagy-Britanniában csak az elmúlt évtizedben kezdtek behatóan foglalkozni a témával.

Az Egyesült Államokban egészen a polgárháború utáni időszaktól, illetve a színes bőrűek civiljogi küzdelmétől lehet vizsgálni a gyűlöletbűnözés elméletének alakulását, amelyre hatással voltak a különféle társadalmi mozgalmak, így a nők, homoszexuálisok, leszbikusok, fogyatékkal élők egyenjogúsítása érdekében, valamint az áldozatok védelméért felszólaló lobbik.

A gyűlölet-bűncselekmények törvényi keretei az Egyesült Államokban: *Hate Crimes Statistics Act* (1990), amely az országos adatok gyűjtésére kötelezi a hatóságokat. *Hate Crimes Sentencing Enhancement Act* (1994), amely lehetővé teszi és elrendeli ama cselekmények büntetését, amelyekben a megcélzott személyek csoportidentitása alapozza meg áldozattá válásukat. A *Local Law Enforcement Hate Crimes Prevention Act* (2007) kiterjesztette a szövetségi büntény lefedettségét a szexuális orientáción, nemen, nemi identitáson és fogyatékoságon alapuló motivációjú cselekményekre. Továbbá a törvény felhatalmazása alapján az egyes államok is megalkották saját szabályozásaikat.

Nagy-Britanniában²⁴ nem sikerült annyira tisztázni a fogalmat, hogy meg lehessen különböztetni a tudományos igényű meghatározást a szelvében-hosszában alkalmazott címkétől. A hivatalos meghatározás az *Association of Chief Police Officerstől* (ACPO) származik. 2000-ben adták ki tájékoztató anyagukat *Guide to Identifying and Combating Hate Crime*²⁵ címmel, ekkor került a hatóságok figyelmének központjába a kisebbségi csoportok áldozattá válásának növekvő száma. Az anyag a rasszista és homofób cselekmények jellemzésére koncentrált, mivel a gyűlöleti bűncselekmények döntő hányadát ilyen motivációjú esetek alkották.

A stratégia 2005-ös újragondolásakor született meg a hivatalos definíció, amely különbséget tesz *gyűlöleteset* és *gyűlölet-bűncselekmény* között. Előbbi olyan eset, amely lehet, de nem biztos, hogy egy bűncselekményt alapoz meg, amely a sértett vagy bárki más észlelése szerint előítélet vagy gyűlölet által motivált. A *gyűlölet-bűncselekmény* olyan eset, amely bűncselekményt valósít meg, amely a sértett, vagy bárki más észlelése szerint előítélet vagy gyűlölet által motivált (2005:9). Az ACPO által behatárolt meghatározás szerint az előítélet vagy gyűlölet alapulhat rasszizmuson, szexuális orientációval, vallási hittel és fogyatékkal élőkkel kapcsolatos ellenérzésen (2005:10).

A *Crime and Disorder Act* (1998) azonosítja és osztályozza a gyűlölettetteket, és további szabályokat tartalmaz a *Criminal Justice and Immigration Act* (2008), a *Protection from Harassment Act* (1997), valamint a *Public Order Act* (1986).

²⁴ Chakraborti, N. – Garland, J.: i. m. 7. o.

²⁵ <http://www.acpo.police.uk/asp/policies/Data/Hate%20Crime.pdf>

A rasszista cselekmények terén Nagy-Britanniában igazán drámai változást a második világháború utáni bevándorlás hozott. Csak 1954-ben 11 ezer emigráns érkezett a Nyugat-Indiákról, miközben Indiából és Pakisztánból 7350 ember indult el új hazájába. Ez a tendencia állandósult. Hatására született meg 1962-ben a *Commonwealth Immigrants Act* (1968-ban módosították, majd helyébe lépett 1988-ban az *Immigration Act*), ami különbséget tett fehér és színes bőrű telepesek között. Ugyancsak 1968-ban *Enoch Powell* elmondta híres *Rivers of Blood* beszédét, amelyben az ellenőrizetlen tömeges bevándorlás elleni azonnali cselekvésre szólított fel. A határkő 1981 volt, amikor a bevándorlók elégedetlensége belvárosi lázadásokba torkollott, és egyben a társadalom számára nyilvánvalóvá vált gyakori áldozati státusuk a *Racial Attacks* című belügyminisztériumi jelentés alapján.

Az 1993-ban, egy buszmegállóban, fehér fiatalok bandája által megölt *Stephen Lawrence* esetének hatására nagyobb figyelem fordult a faji megkülönböztetés és a rasszista erőszakos cselekmények felé a kormány és a társadalom oldaláról egyaránt. Az ügy nyomozásának teljesen inkompetens volta, az intézményi rasszizmus és a vezető hivatalnokok hibái arra késztették 1997-ben Sir William Macpherson-t, hogy bizottságot hozzon létre, amely az ügy vizsgálatával alapot ad a fair büntetőeljárásokhoz.

A Macpherson-jelentés²⁶ hetven pontban tesz ajánlást a rasszizmus zéró toleranciájára, a kulcstényezők megismerésére, a nyitottság, a bizalom helyreállítására, illetve az elszámoltathatóság érdekében. Például kívánatos a rendőrségi teljesítménymutatók folyamatos vizsgálata, megelőzési és felderítési stratégia megalkotása, gyakorlati kódex írása, bejelentések ösztönzése, elégedettségi felmérések végzése, képzések, rasszista előítéletek megszüntetése a rendőrség berkein belül, a kulturális sokszínűség megbecsülése a szervezetben, fegyelmi és jogorvoslati lehetőségek, továbbá a rendőrségi szervezetnek tükröznie kell a társadalom etnikai, kulturális jellegét.

Meg kell határozni a rasszista cselekmény fogalmát: minden incidens (bűncselekmény és nem bűncselekmény egyaránt), amelyet a sértett vagy bármely más személy rasszistának érzékel. A rendőrség köteles minden ügyet jelenteni, rögzíteni

²⁶ Sir William Macpherson's Inquiry into the matters arising from the death of Stephen Lawrence on 22 April 1993 to date, in order particularly to identify the lessons to be learned for the investigation and prosecution of racially motivated crimes. http://news.bbc.co.uk/1/hi/english/static/special_report/1999/02/99/stephen_lawrence/report/. The Macpherson Report – Ten Years On. Twelfth Report of Session 2008–09. Report, together with formal minutes, oral and written evidence. House of Commons Home Affairs Committee, London, 22 July 2009 <http://www.statewatch.org/news/2009/jul/uk-has-macpherson.pdf>

és kivizsgálni, vádalku kötése tilos. Átfogó jelentési és nyilvántartási rendszer szükséges. Szoros kapcsolatot kell tartani a helyi önkormányzatokkal, és szükség van kijelölt, képzett családi összekötő tisztekre, valamint a kisebbségi csoportok proaktív használatára. Szükséges a sértettek és tanúk speciális igényei megfelelő kezelésének kidolgozása, alkalmazása.

Az ezredfordulón, konkrétan szeptember 11. hatására került Nagy-Britanniában az érdeklődés középpontjába az iszlamofóbia (a kereszténység után a második vallás az iszlám, 2008-ban kétmillió-hatszázhatvanezren vallották magukat muszlimnak) és az antiszemitizmus. Az áldozatok többsége is muszlim. Helyzetüknek nem tett jót az erőszakos házasságkötések és becsületgyilkosságok nyilvánosságra kerülése, a média által sulykolt radikális, fundamentalista és szélsőséges kép, de már a nyolcvanas évekbeli *Salman Rushdie*-affér is az iszlámmellenességet táplálta. Az antiszemitizmus egy jóval régebbi, történelmi örökség, amelynek emelkedő szintjét folyamatosan méri a *Community Security Trust*²⁷. Az antiszemita megnyilvánulások megsokszorozódása szoros összefüggésben áll a szélsőjobboldali csoportok aktivitásával. A problémát a 2001-es *Anti-Terrorism, Crime and Security Act* és a 2006-os *Racial and Religious Hatred Act* hivatott kezelni.

A homofób cselekmények kapcsán korábban a homoszexuálisok privát szexuális aktivitása túlzott rendőri jelentőségre tett szert, a *Macpherson-jelentés* óta a rendőrség igyekszik javítani kapcsolatát a homoszexuális közösséggel. Számos kutató szerint a homofóbia ernyőfogalom, ami alá besorolható a lesbikus, meleg, biszexuális, transznemű (LGBT) emberekkel kapcsolatos ellenézés, őket az 1967-es *Sexual Offences Act* védi. Az LGBT mellett idesorolják a családon belüli erőszak áldozatául esett nőket is (mivel történelmileg a nők diszkriminációt elszenvedő, gazdaságilag, politikailag és szociálisan marginalizált, stigmatizált csoport). A gyűlölettettek azon meghatározásának nem felel meg a családon belüli erőszak, amely nem követeli meg az áldozat személyes ismeretét, tekintettel arra, hogy az elkövető csak a másságát gyűlöli.

A fogyatékkal élőket érintő, HIV-pozitív/AIDS-es személyek elleni cselekmények, normális, napi cselekvésre képtelen személyek, idősek, ifjúsági szubkultúrák tagjai, szektatagok elleni támadások, terrorista és huligánakciók általában megmaradnak „jog alatti” szinten. Esetükben a *The Crown Prosecution Service* által kiadott *Guidance on Prosecuting Cases of Disability Hate Crime* listázza azokat a tényezőket, amelyek a gyűlöletcselekményeknél szóba jöhetnek. További szabályokat tartalmaz a *Disability Discrimination Act* (1995, 2005) és a *Disability Rights Commission Act* (1999).

²⁷ <http://www.thecst.org.uk/index.cfm?Content=4>

Irodalom

Adler, F. – Mueller, G. O. W. – Laufer, W. S.: *Kriminológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000

Adorno, Th. W.: *The Authoritarian Personality*. Harper and Row, New York, 1950

Allport, G. W.: *Az előítélet*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977

Barabási Albert-László: *Behálózva*. Helikon Kiadó, Budapest, 2008

Chakraborti, N. – Garland, J.: *Hate Crime. Impact, Causes and Responses*. SAGE Publications Ltd., London, 2009

Csepeli Gy.: *Bevezetés a szociálpszichológiába*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991

Jacobs, J. B. – Potter, K.: *Hate Crimes: Criminal Law and Identity Politics*. Oxford University Press, Oxford, 2001

Juhász A. – Krekó P.: *Minek nevezzetek? A szélsőjobb fogalmáról*. Magyar Narancs, 2010. április 29.

Klingspor, K. – Molarin, A.: *Hate Crimes 2008*. English summary of Brå report, No. 10, 2009. Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, Stockholm, Sweden, 2009

Korinek L.: *Kriminológia I–II*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010

Molarin, A. – Frenzel, A.: *Hate Crime 2009*. Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, Stockholm, Sweden, 2010

Szternák Gy.: *Szélsőséges, erőszakos szervezetek mint lehetséges veszélyforrások demokratikus társadalmakban*. Szakmai Szemle, 2007/3.